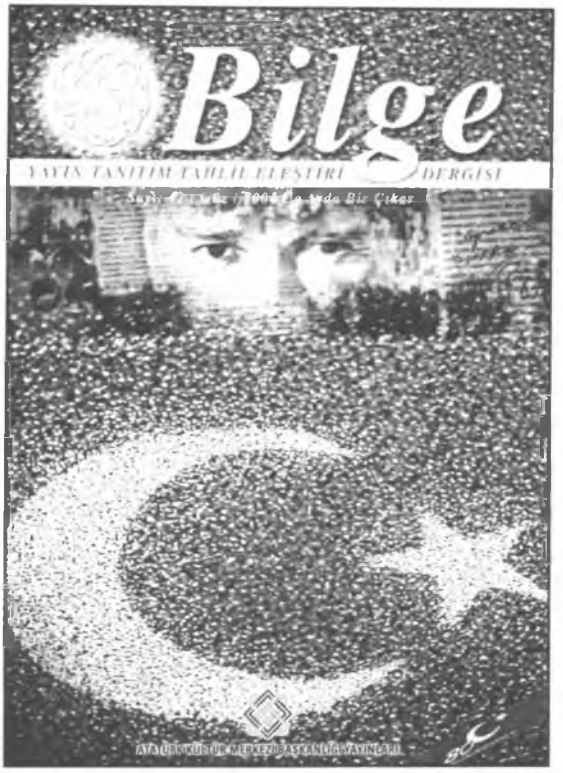
Bilge

AYIN TANITIM TAHLİL ELEŞTİRİ DERGİSİ

Sayı: 42 / Güz / 2004 Üç Ayda Bir Çıkar

ATATÜRK KÜLTÜR MERKEZİ BAŞKANLIĞI YAYINLARI

Kapak Tasarımı / Cover Designer :
Tuval Üzerine Akrilik
Burak TARLAKAZAN
(Arka kapak yazısı (Utkan Kocatürk, **Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri**, ATAM Yayını, Ankara 1999, s. 400)

Yönetim Yeri / Managing Office
Gazi Mustafa Kemal Bulvarı, 133
06570 Maltepe/ANKARA

Telefonlar / Telephones
Santral : (0.312) 232 22 57-231 23 48
Yazı İşleri/Editoriat : (0.312) 232 43 21
Abone İşleri/ Subscription: **Vedat DEMİRBAŞ**
(0.312) 232 39 13
Belgegeçer (Faks) : (0.312) 232 43 21

Fiyatı / Price
4.000.000. TL.

Dış Ülkeler İçin Yıllığı / Payment: 20 $
(Gönderme Gideri Hariç)
Posta Çek Numarası : 212938

ISSN 1300 - 283X

BİLGE DERGİSİ
Akademik ve Hakemli Bir Dergidir.

Bilge Dergisi
Yayın Tanıtım Tahlil Eleştiri

Üç Ayda Bir Çıkar / Published Quarterly

KURUCUSU (Founder)
Prof. Dr. Sadık TURAL
Başbakanlık
(Atatürk Yüksek Kurumu Başkanı)

Cilt : 11, 2004 / Güz 42
Volume:11, 2004 / Autumn 42

BAŞBAKANLIK
ATATÜRK KÜLTÜR MERKEZİ BAŞKANLIĞI
Adına Sahibi
(Owner on behalf of Atatürk Culture Center)
Prof. Dr. Taciser ONUK

GENEL YAYIN YÖNETMENİ
ve
YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ
(General Coordinator and Editor)
İmran BABA

YAYIN KURULU (Editorial Board)
Prof. Dr. Hakkı ACUN (Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Ayşe AYATA (O.D.T. Üniversitesi)
Prof. Dr. Önder GÖÇGÜN (Pamukkale Üniversitesi)
Prof. Dr. Nevzat GÖZAYDIN (A.Ü.D.T.C.Fakültesi)
Prof. Dr. Nilüfer TUNCER (Hacettepe Üniversitesi)
Prof. Dr. Ali UÇAN (Gazi Üniversitesi)
Nail TAN

EDİTÖRLER (Editors)
Dr. Müjgan CUNBUR
Uzm. Şebnem ERCEBECİ

YURTDIŞI TEMSİLCİLİĞİ (Representative Abroad)
A.B.D. : **Doç. Dr. Mustafa ÖZCAN**
Azerbaycan : **Prof. Dr. Kâmil VELİYEV**
Danimarka : **Zeynel KOZANOĞLU**
Kazakistan : **Prof. Dr. Şâkir İBRAYEV**
Kırgızistan : **Prof. Dr. Abdıldacan AKMATALİYEV**
K.K.T.C.: **Harid FEDAİ**
Macaristan : **Prof. Dr. G. HAZAİ**
Tataristan : **Prof. Dr. Hatip MİNİGULİ**
Türkmenistan : **Prof. Dr. Annagurban AŞIROV**
Afganistan : **Dr. Hammad Muhammed ÂLEM**

Dizgi - Tasarım - Ofset Baskı/Design-Press
Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Basımevi
Bişkek Cad (8.Cad) 81. Sokak No:2 Emek/ANKARA
Tel : 212 64 95 / 108 -109

İÇİNDEKİLER

MAKALELER

Leman ŞENALP : Atatürk'ü Anlamak 4
Azize AKTAŞ YASA : Tarih Bilincinin Oluşmasında Müzelerin Rolü 7
Dilek YÜKSEL : Atatürk'ün Türk Müziği Konusundaki Görüşleri ve Müzik Politikası 18
Seda ÇALIŞIR HOVARDAOĞLU : Romanlarda Mekân Kullanımı ve Değerlendirilmesi 32

KİTAP TANITIMLARI

Hilâl DEMİRBAŞ : "Gazi Mustafa Kemal Atatürk Gençler İçin Nutuk" 45
Erhan AYDIN : "Irk Bitig Uygurca Fal Kitabı" 52
Yıldıray ÖZBEK : "Osmanlıda Hayırseverlik" 55
Nevin BALTA : "Nice Halleri Var Sevdanın" 59
Ş. Cem TÜYSÜZ : "Nizami'nin Estetik ve Etik Anlayışı (Ehtik-Estetik İlişkisi)" 61
Reşide GÜRSES : "Yemek Kitabı" 67
Hüseyin AĞCA : "Başucumuza Nağmeler" 69
Mukaddes ARSLAN : "XVII. Yüzyıl Türk Fransız İlişkileri Çerçevesinde XIV. Louis ve İstanbul'u Fetih Tasarısı" 72
Songül BOYBEYİ : "Sosyal Devletin Yapısı ve Sorunları Üzerine Bir Kitap" 81

DERGİ TANITIMLARI

Reşide GÜRSES : Balkanlar'dan İki Dergi "Kaynak ve Bay" 83
Nevin BALTA : Bal-Tam Dergisi 87

TEZLER

Şebnem ERCEBECİ : Türkiye'de Yeni Sanayi Odaklarının Ortaya Çıkışı: Denizli ve Gaziantep Örnekleri 90

HABERLER

Mustafa GÜNDÜZ : Çağdaş Üniversite Nedir? Nasıl Olmalıdır? 99
Afet BAL : Uluslararası Mukayeseli Edebiyat Kongresi 103
Neval KONUK : Üsküp Fatih Köprüsü, Justinyen Köprüsü Yapılmak mı İsteniyor ? 106
Metin ÖZASLAN : Ankara Kültür ve Sanat Günleri I ve II 111
Afet BAL : 10 Kasım 2004 Atatürk'ü Anma Töreni 127
Afet BAL : Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yeni Yayınları 130
Fatma AÇIK : Begali Kasımov İçin 132
Bilge (Yayın, Tanıtım, Tahlil Eleştiri Dergisi) Yayın İlkeleri 134

"Irk Bitig, Eski Uygurca Fal Kitabı"

Talat TEKİN, ***Irk Bitig, Eski Uygurca Fal Kitabı***, Türk Dili Tarihinin Temel Sorunları: 1, Editörler: Nurettin Demir, Emine Yılmaz, Öncü Kitap, Ankara 2004, 128 s.

Yard. Doç. Dr. Erhan AYDIN

Erciyes Üniversitesi

Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü

Kök Türk (runik) harfleriyle kâğıda yazılmış tek eser olarak bilinen ve biricik yazması Londra'da British Museum'da 8212 numarada kayıtlı olan Irk Bitig ilk kez V. Thomsen tarafından yayımlanmıştır. Genel olarak Orhon Yazıtları diye de bilinen Bilge Kağan ve Köl Tigin Yazıtlarındaki harf değerlerini de ilk kez çözme başarısı gösteren V. Thomsen Irk Bitig'i *Journal of Royal Asiatic Society* dergisinin 1912 yılında çıkan sayısında yayımlayarak bilim dünyasına duyurmuştur. Bu eser, Thomsen'den sonra sırasıyla, Hüseyin Namık Orkun, Sergey E. Malov, Sir Gerard Clauson, Marcel Erdal ve Talat Tekin tarafından yayımlanmıştır.

Irk Bitig adlı fal kitabı 65 fal (ırk) ile bir hatimeden (kolofon) oluşmaktadır. Bu yazma eser elimizdeki yayının dışında en son olarak 1993 yılında Talat Tekin tarafından *Irk Bitig The Book of Omens* adıyla Otto Harrassowitz yayınları arasında Wiesbaden'de yayımlanmıştı. Bu yayının belki de en önemli özelliği, Irk Bitig'le ilgili kendinden önce yapılan çalışmaların değerlendirilmiş olmasıdır. Özellikle "Explanations" kısmında kelime etimolojisi, çeşitli düzeltmeler ve eklemelerle ilgili Tekin'den önceki yayınlar da değerlendirilmiştir.

Elimizdeki yayın ise Talat Tekin'in 1993 yılında yayımladığı *Irk Bitig The Book of Omens*'in Türkçesidir. Eser Talat Tekin tarafından Türkiye Türkçesine aktarılmıştır. Yazarın gerek önsözde ve gerekse eserin girişinde söylediğine göre 1993 yılındaki yayında özellikle dizgiden kaynaklanan bazı hatalar düzeltilmiş ve yeni birtakım eklemeler yapılmıştır. Talat Tekin Kök Türk harfli metinler üzerinde gerek ülkemizde gerekse yurt dışında çokça yayın yapmış bir bilim adamıdır. Irk Bitig adlı kâğıda yazılmış Kök Türk harfli tek metnin geç olsa da Türkiye Türkçesine kazandırılması Türkiye Türkolojisi için büyük kazançtır.

Nurettin Demir ile Emine Yılmaz'ın editörlüğünde *Türk Dili Tarihinin Temel Sorunları* dizisinin ilk kitabı olarak Türk okuyucusuna kazandırılan bu eser Öncü Kitap yayınları arasında basılmıştır. Eser, editörlerin "Sunuş"unun (s. 7) ardından yazarın "Önsöz"ü (s. 9) ile devam etmektedir. Yazar burada 1993 yılında yayımlanmış çalışmasına göndermede bulunarak eksikliklerin ve bazı dizgi hatalarının giderilmeye çalışıldığına işaret etmektedir. "Önsöz"ü "Kısaltmalar" (s. 11) izlemektedir. Bu bölüm "Metin"de ve "Açıklamalar"da geçen kısaltmaları içermektedir. "Giriş" (s. 13-17) bölümü ise şu alt başlıklardan oluşmaktadır:

- Irk Bitig Üzerinde Çalışmalar (s. 14)
- Irk Bitig'in İçeriği (s. 15)
- Yazı (s. 16)
- Yazım (s. 16)
- Yazım Yanlışları (s. 17)

"Giriş" bölümünün ardından "Metin" (s. 18-26) gelmektedir. Bu bölümde 65 ırk ile hatimenin (kolofon) transkripsiyonu yapılmıştır. Bu bölümün ardından da metnin Türkiye Türkçesine çevirisi (s. 27-34) verilmiştir. Talat Tekin'in 1993 yılındaki yayınında her ırkın karşısına İngilizce çevirisi verilmiş iken bu yayında önce metin, ardından Türkiye Türkçesi ile çevirisi verilmiştir. "Çeviri" bölümünden sonra belki de yayının en can alıcı kısmı olan "Açıklamalar" (s. 35-48) bulunmaktadır. Bu bölümde Talat Tekin uzun yılların birikimiyle kimi zaman önceki

okuyuşları eleştirmiş, yeni okuyuşlar ve anlamlandırmalar önermiş, bazen de kelime etimolojisi yapmıştır.

"Sözlük" (s. 49-64) bölümü dizin şeklinde hazırlanmıştır. Eserin sonunda "Kaynakça" (s. 65) ve "Tıpkıbasımlar" (s. 67-127) bulunmaktadır.

Türkiye'de üzerinde az çalışılmış bir eser olan Irk Bitig'in bu yayınıyla ilgili dikkatimizi çeken ve büyük bir kısmının dizgiden kaynaklandığına inandığımız bazı hataları aşağıya çıkarıyoruz. Doğal olarak bu yayındaki dizgi hataları ile bazı eksiklikleri, 1993 yılında yayımlanan ve bu eserin İngilizcesi olan *Irk Bitig The Book of Omens* adlı çalışma ile de karşılaştırma gereğini duyduk. Elbette bu karşılaştırma Türkiye Türkçesine çeviri ile ilgili değildir.

I. Dizgiden kaynaklanan hatalar:

s. 15: Turcica VII (1973), 7-19. → J. Russell Hamilton'un "Le colophon de l'Irq Bitig" adlı çalışmasının tarihi burada 1973 olarak görülürken, "Kaynakça"da (1975) verilmiştir.

s. 15: (1960: 218) → (1961: 218)

s. 36, **3.** 4: (KT S 1) → (KT G 1)

s. 37: Aynı sayfada dört kez:

8. 1.: (1960: 219-220) → (1961: 219-220)

8. 2.: (1960: 220; ED: 12) → (1961: 220; ED: 12)

10. 1.: (1960: 220) → (1961: 220)

12.: (1960: 220, ED: 628) → (1961: 220, ED: 628)

s. 39: Aynı sayfada iki kez:

21. 3.: (1960: 221 ve ED:50) → (1961: 221 ve ED:50)

22. 3.: (1960: 221) → (1961: 221)

s. 39, **21.** 4.: "ürkütmeyin, korkutmayın → "ürkütmeyin, korkutmayın"

s. 40, **23.**: (1960: 221-222) → (1961: 221-222)

s. 49 **a͡nyıg** maddesinde: a. edgü ol 5, 11, 18, 55, 64 → a. edgü ol 5, 18, 55, 64

s. 51 **bay** maddesinde: b. er konyı 27 → b. er ko͡nyı 27

s. 51 **boş** maddesinde: b. kony 29 → b. ko͡ny 29

s. 52 **çekik** maddesinde: toygar kuşu (metinde *çuk*) → toygar kuşu (metinde *çÜk*)

s. 52 **edgü** maddesinde: e. ol 1, 2, 3, 7, 15..... → e. ol 1, 2, 3, 7, 11, 15.....

s. 52 **edgü** maddesinde: a͡nyıg e. ol 5, 11, 18, 55, 64 → a͡nyıg e. ol 5, 18, 55, 64

s. 52 **er** maddesinde: bay e. konyı 27 → bay e. ko͡nyı 27

s. 53 **esri** maddesinde: e. togan küş 4 → e. togan kuş 4

s. 56 **kuş** maddesinde: k.-ün͡g tırn͡gakı 44 → k.-un͡g tırn͡gakı 44

s. 57 **ol** maddesinde: anyıg o. 22 → a͡nyıg o. 22

s. 57 **ol** maddesinde: anyıg edgü o. 11, 18, 64 → a͡nyıg edgü o. 18, 64

s. 57 **ol** maddesinde: edgü o. 1, 2, 5, 17, 18..... → edgü o. 1, 2, 5, 11, 17, 18.....

s. 57 **ol** maddesinde: kızıl kaya kışlağım o. 51 → kızıl kaya kışlagım o. 51

s. 58 **sab** maddesinde: **sab** söz → **sab** söz, haber

s. 60 **tegi** maddesinde: b.-in͡ge t. 9 → bükin͡ge t. 9

s. 63 **yāş, yaş** maddesinde: **yāş, yaş** yaş, taze; yaş ot → **yāş, yaş** taze; taze ot

II. Verilen dipnotların bazılarının "Kaynakça"ya alınmamasından doğan hatalar:

s. 13: (1974: 296) → Bu dipnotun neyi ifade ettiğini aşağı yukarı her Türkolog anlar. Ancak yine de L. Bazin'in bu eseri "Kaynakça"ya eklenmeliydi: L. Bazin, *Les calendriers turcs anciens et mediveaux*, Lille, 1974.

s. 14: (1976: 23) → M. Erdal'a ait olduğu belirtilen bu dipnotun neyi ifade ettiği anlaşılamamaktadır. Eğer Erdal'ın 1977 yılındaki "Irk Bitig Üzerine Yeni Notlar", *TDAY-Belleten* 1977, 87-119 ise sayfa aralıklarında ve tarihinde bir tutarsızlık vardır. Bu dipnot da düzeltilmelidir.

s. 35, **1.** 2.: (bk. T. Tekin 1985: 254) → Burada verilen dipnot "Kaynakça"da bulunmamakla beraber yazarın *Ana Türkçede Asli Uzun Ünlüler* adlı çalışmasını kastettiğini zannediyoruz. Ancak bu çalışmanın da yayın tarihi 1975'tir.

s. 35, **1.** 3.: (Ramstedt 1915: 30-31) → Bu dipnot da "Kaynakça"da bulunmamaktadır. Ancak Şine-Usu Yazıtı ve Ramstedt ilişkisi düşünüldüğünde akla ilk gelen çalışma şudur: G. John Ramstedt, "Zwei uigurische Runeninschriften in der Nord-Mongolei", *JSFOu*, III, 1913, 1-63.

s. 37, **5.** 3.: (Dankoff I: 325, 329) ve s. 44, **47.**: (Dankoff I: 126) → Bu dipnotlar da "Kaynakça"da bulunmamaktadır. Yazarın her iki dipnotta da şu yayını kastettiğini zannediyoruz: R. Dankoff; J. Kelly, *Compendium of the Turkic Dialects, Dīvān Luġat at-Turk*, Sources of Oriental Languages and Literatures, 7, Harvard University, Cambridge, 1982.

s. 40, **25.**: (Jar. 58) → Bu dipnot da "Kaynakça"da bulunmamaktadır. Yazarın bu dipnot ile, G. Jarring'in *An eastern Turki-English dialect Dictionary*, Lund, 1964, yayınını kastettiğini düşünüyoruz.

s. 46, **57.** 1.: ("Zum Parallelismus im Alttürkischen", *Studia Orientalia*, 1964). → O. Pritsak'ın bu eseri de "Kaynakça"da bulunmamaktadır.

SONUÇ: Eski Uygur döneminden kalma, kâğıda yazılmış ve Kök Türk harfli biricik eser Irk Bitig'in Türk okuyucusunun hizmetine sunulması Türkiye Türkolojisi için büyük bir kazançtır. Türkiye'deki genç Türkologlar eserin özellikle kelime açıklamalarını içeren "Açıklamalar" bölümü ile Prof. Dr. Talat Tekin'in engin bilgilerinden yararlanmış olacaktır. Yukarıda sıraladığımız ve çoğunlukla dizgiden kaynaklanan hataların da eserin yeni baskılarında düzeltileceğini umuyoruz.

DR. MEHMET ÖNDER'i KAYBETTİK

(1926-2004)

Atatürk Kültür Merkezi üyelerimizden Sanat Tarihçisi, 1963 Konya Müzesi Müdürlüğü, 1964'de Eski Eserler Genel Müdürlüğü, 1967-1974'de Kültür Müsteşarlığı, 1977'de Bonn Büyükelçiliği Kültür Müşavirliği, Kültür ve Turizm Bakanlığı Baş Müşavirliği ve Türkiye İş Bankası Kültür ve Sanat Müşaviri görevlerinde bulunan araştırmacı yazar Dr. Mehmet ÖNDER 23 Ağustos 2004'de aramızdan ayrılmıştır.

Kültür ve Sanat dünyasına birçok eser kazandıran değerli hocamızı rahmetle anıyor, aziz hatırası önünde saygıyla eğiliyoruz.

BİLGE DERGİSİ YAYIN KURULU